

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИ ВНЕСЕННІ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Романюк Віталій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства факультету № 1
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Серед усіх змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України з початком війни особливої уваги заслуговує доповнення статті 7 КПК України частиною третьою в редакції від 14.04.2022 року: «Зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 цього Кодексу». Відсутність інших змін у Главі 2 КПК України за цей час свідчить про непохитність гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Війна в Україні стала великим викликом для нашої держави. Крім соціально-економічних втрат з'явилися і «здобутки» у криміногенній сфері у вигляді різного роду співпраці окремих громадян держави з ворогом в інтересах останнього на шкоду самій державі. Такі особи отримали назву «колаборант».

Станом на 29 липня 2022 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщено 51 вирок за статтею 111-1 КК України, з яких законної сили набрали 36 [1].

Українське законодавство ще донедавна не містило визначення поняття «колабораціонізм», зміст якого зводиться як добровільне або вимушене співробітництво громадян країни з окупаційною адміністрацією. Колабораціонізм у науці кримінального права описує складну систему взаємодії жителів захоплених територій з державою-агресором. В Україні вперше ознаки такого явища набули прояву у 2014 році після анексії рф Криму та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей. Вже на той час виникла необхідність у правовій оцінці дій громадян України, які співпрацювали з владою агресора. У відповідь на події 2014 року у Києві було створено робочу групу, до складу якої увійшли правознавці та правозахисники, у тому числі представники Української Гельсінської спілки з прав людини та офісу Уповноваженого з прав людини. Розуміючи складність кваліфікації дій «громадян-зрадників», яка полягала у розмежуванні їх співпраці з окупантом з метою фізичного виживання та заради утвердженню тимчасової окупації частини території України у різних її проявах, робоча група підготувала детальні рекомендації щодо зміни кримінального та кримінального процесуального законодавства, проте, через низку об'єктивних і суб'єктивних факторів, вони не були ухвалені. Нажаль, на той час законодавець не визначився із належною кваліфікацією таких проявів поведінки окремих громадян і не відреагував належним чином на згадані явища, посилаючись на те, що поспіх у запровадженні нових норм права в умовах реформи правоохоронної системи може призвести до перекосів або помилок під час розслідування кримінальних правопорушень. З цим мусимо констатувати, що першу навалу рф у площині кримінального права наша держава не витримала.

Наступним поштовхом до змін законодавства у сфері кримінальної юстиції

стала повномасштабна військова агресія рф. На цей раз, а саме 03 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», у відповідності до якого Кримінальний кодекс України доповнено крім іншого статтями 111-1 «Колабораційна діяльність» та 436-1 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», відповідно, також зазнали змін статті 215 та 297-1 чинного Кримінального процесуального кодексу України [2].

Пізніше, 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2198-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки», яким запровадила кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору (ст. 111-2) [3].

Накопичення, інколи несистемне, у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві нових положень призвело до необхідності їх осмислення та упорядкування, оскільки їх правозастосування викликало неоднозначне розуміння. Наприклад, ігноруючи факт наявності у КК статті, яка вже передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, законодавець знову криміналізує його, застосовуючи ті самі або схожі формулювання і не виокремлюючи ознак, які дали б змогу чітко розмежувати відповідні кримінальні правопорушення, зокрема за правилами конкуренції статей про спеціальний і загальний склади правопорушення [4]. Свою позицію з цього питання висловили представники Верховного Суду [5] та поодинокі дослідники [6].

Відразу варто зазначити, що проблема правової невизначеності властива не лише нашій державі. Порівняння положень статей кримінальних законів, присвячених кримінальній відповідальності за колабораційну діяльність, інших країн дозволяє зробити висновок, що надто широкі визначення містяться у законах Польщі і Сполучених Штатів Америки, хоча у Великобританії і у Франції перелік діянь сформульований достатньо чітко і не допускає неоднозначності тлумачення [7].

Питання протидії колабораціонізму як і іншим кримінальним правопорушенням необхідно досліджувати у площині кримінального і кримінального процесуального права. У першому випадку зазначене явище є кримінальним правопорушенням у формі кримінального проступку (ч. 1 і 2 ст. 111-1 КК України) і злочину (ч. 3-8 ст. 111-1 КК України). У другому випадку постає питання до порядку здійснення кримінального провадження і, особливо, до такої її складової як кримінальне процесуальне доказування колабораціонізму. Чинний КПК України не передбачає особливих порядків доказування під час розслідування колабораційних кримінальних правопорушень, що не заважає учасникам кримінального провадження, зокрема, стороні обвинувачення, припускатися процедурних помилок, які зумовлюють скасування у майбутньому прийнятого рішення.

З урахуванням напрацювання слідчої та судової практики, а також подальшими науковими дослідженнями, варто розраховувати на більш чітку правову визначеність окремих положень чинного законодавства у сфері протидії колабораціонізму та наближення України до Перемоги у війні проти рф.

Список використаних джерел:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1>.

2. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність № 2108-IX від 3.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>.
3. Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки № 2198-IX від 14.02.2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8>.
4. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін кримінального кодексу України // Центр політико-правових реформ UPLAN URL: <https://uplan.org.ua/pomylky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>.
5. Антонюк Н., Анісімов Г. Розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами кримінальних правопорушень // Офіційний сайт Верховного Суду URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_22_Antonuk_Anisimov.pdf.
6. Берднік І.В., Головка М.Б. Основні орієнтири відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень. Нове українське право. Вип. 2, 2022. С. 156-162.
7. Конкуренція норм Кримінального кодексу веде до ЄСПЛ. Закон і бізнес. 03.06.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/151638.html>.